

Betlen Anna

Kísérlet a munkaerőpiacon

Bevezetés helyett:

„Átképeztetem magam!” – egy hétköznapi elhatározás

A munkanélküli felüti a telefonkönyvet, és kikeresi a lakóhelyéhez vagy munkahelyéhez legközelebbi munkaügyi kirendeltséget. Megtudja, vajon valóban ez az iroda illetékes-e az ő nyilvántartásba vételében, esetleges problémái megoldásában, van-e jogi, szociális ügyintézés, és ha igen, mikor van ügyfélfogadás. Buszjegyet vált, az állomáson (metró-aluljáróban stb.) a térképet tanulmányozza. Elutazik a megadott címre.

Ha útközben netán elfelejtette volna a pontos házszámot, sebjaj: aggodalomra semmi ok. Az utcán kigyózó sorról bizonyosan felismeri a keresett intézményt. A munkanélküli lassan elsétál a sorbanállók mellett, és benéz az ajtón. Rászólnak, hogy ne tolakodjék, úgyis minden út az ügyintézőhöz vezet, várja ki, amíg sorra kerül. A munkanélküli rafinált ember, és azt mondja, hogy ő egy speciális szakalkalmazottal, az átképzési felelőssel akar beszélni. A lajstromba vételre még aztán is ráér. Akkor bemehet. Átmegy az ügyfélszolgálati irodán, vagyis a nagy szobán, ahol – mint az elvásott fonál – négy ügyintéző előtt válik négyfelé az utcán még egynek látszó sor. A soron levő ügyfelek egy-egy széken ülnek az ügyintézők íróasztala előtt, válluk felett a papírokba kukucskál a következő, s az azt követő várakozó. Gyerekek rohángásznak, anyukák fegyelmeznek. Öreg ember ül a padon, időnként megkopogtatja egy sorbanálló vállát, ugye nem felejtette el, hogy előtte ő következik.

A munkanélküli leül az átképzési felelős nyitott ajtaja elé, vannak nála. Egy frissen érettségizett fiú magyarázza, hogy állami főiskolára nem vették fel, de felvették egy alapítványi főiskolára, amelynek a tandíját nem tudja kifizetni, ehhez kéri az átképzési támogatást. Az ügyintéző elmondja, hogy amennyiben főiskolás, abban az esetben nem munkanélküli, támogatásra tehát nem jogosult. Az adott főiskola egyébként nyilvánvalóan állami támogatásban részesül – hiszen másként legalább a duplája volna a tandíj a mostaninak –, s mint ilyen, újabb forrásból nem nyújtható az iskolának állami pénz. Nem tudunk segíteni, fejezné be a beszélgetést. A munkanélküli közbeszól: vannak alapítványok, vannak egyetemi-főiskolai szervezetek, talán a művelődési minisztériumban, esetleg a főiskola diákönkormányzatánál tud-

nak róla, miképp lehetne ösztöndíjat szerezni. (A „SANSZ” című lap s a benne olvasható részletes lista a forgalomban lévő pályázati lehetőségekről sajnos nem jut a munkanélküli eszébe, ez jótétehetetlen: a fiatalember köszöni a segítséget, és elmegy.)

Mikor sorra kerül, a munkanélküli elmondja, mit végzett, hol dolgozott, mihez ért. Két szóból is ért az ügyintéző, már mondja is a tanfolyam nevét, címét, árát, az iskola telefonszámát. Nekem annyi pénzem nincs, nyögi a munkanélküli. Nézze, amennyiben az iskola elfogadja a maga jelentkezését, és maga ír egy kérvényt a munkaügyi központnak, hogy járuljon hozzá a tanfolyami díjhoz, egy hónap múlva választ kap a kérvényére, s akkor majd meglátja, tud-e járni a tanfolyamra, vagy sem. És más tanfolyam nincs? – kérdezi a munkanélküli. Kap még egy címet, árat, telefonszámot. Netán több is van? Van. Helyben kijegyzetelhető. A munkanélküli jegyzetel, címekeket, árakat, telefonszámokat ír, de végül beáll a sorba, hogy regisztrálják, járadékra és átképzésre jogosult munkanélküli legyen. A regisztrálást tanúsító okiratra automatikusan rákerül: megfelelő állásajánlat nincs, átképzésre jogosult.

A munkanélküli telefonkártyát vásárol (szerencsésebb esetben bemegy pl. az unokatestvére munkahelyére), maga elé teszi jegyzeteit, és telefonálni kezd. Lássuk csak: az egyik tanfolyam intézője boldog: már holnap lehet jönni a részletek megbeszélésére, de a tanfolyam csak akkor indul, ha kilesz a huszonötös keretlétszám. A másik nem érhető el, a harmadik felvételi vizsgát tart: nyolcszáz forint a vizsgadíj.

A munkanélküli utazik, fesszeng, beszélget, önéletrajzot ír, illeketéket ró le, vizsgálják, és várja, hogy értesítsék. Ezután majd kérvényt fogalmaz, és egy hónapot izgul, hogy a már épp megszeretett iskolához, az ily módon új kanyart vett életpályájához megkapja-e a munkaügyi központ anyagi támogatását.

Most képzeljük el, hogy a címben olvasható elhatározás egy negyvenöt-éves szatmári cigányember fejében fogan meg. Mit kezdhet vele? Eljut-e a munkaügyi kirendeltség átképzési felelőséhez? Ha igen, kap-e továbbtanulási ajánlatot? Megkérdezi-e, hogy miből fedezheti ő a kérdéses tanfolyam költségét? Felteszi-e a kérdést ezután, hogy van-e más és más tanfolyam, s mik ezek elérésének a feltételei? Tud-e telefonon kapcsolatot teremteni a kiválasztott iskolákkal, és egyáltalán: kiismeri-e magát a telefonkönyvben, feltéve, hogy talál egyet, és van is telefon, melyet használni lehet? Van-e pénze a vidéken nyilvánvalóan nem egyazon helységben található iskolák eléréséhez először interurbán telefonvonalon keresztül, majd pedig személyesen? Meg tudja-e jegyezni, hogy a tanfolyam indulása előtt egy hónappal kell megszereznie az iskola fogadónyilatkozatát, és benyújtania az alkalmasan megfogalmazott kérvényt a munkaügyi központnak a támogatás elnyeréséért? És képes-e megírni a kérdéses levelet?

A kísérleti program

A munkaügyi kirendeltségek dolgozói százával látják el naponta a rászorulókat, a képzéssel foglalkozó ügyintézők már fejből tudják a tanfolyami listákat, a szociális ügyintézők kívülről fűjják a törvényt, a nem éppen nagyszámú állásajánlatot számítógéppel kezelő alkalmazottak is naprakészek az információkkal. A munkanélküliek egy része számára azonban – legyen az ügyintézés bármilyen szakszerű és emberséges is – mindez kevés. A rosszul kommunikáló, a hátrányos és reménytelen helyzetű, a szakképzetlen, vagy a volt munkaadó, netán épp a munkaügyi apparátus részéről jogsérelmet szenvedett és még sok más problémával küzdő emberek külön elbánást igényelnek. Ez az igény hívta életre az utóbbi három-négy évben országszerte a legkülönbözőbb alapítású szolgáltatóirodák tucatjait. Ide tartoznak az egyes önkormányzatok, egyházak, nem egyszer állami szervek vagy vállalatok támogatását élvező alapítványok irodái, s a munkanélküli egyesületek állásmenedzserei is. S ezen irodák számát kívánta gyarapítani a LIGA szakszervezet a Munkaügyi Kutatóintézet munkatársaival együtt, amidőn a Közösen a Jövő Munkahelyeiért Alapítvány támogatását kérte három, a munkanélküliségtől erősen sújtott városban alapítandó kísérleti szolgáltatás beindításához.

A program – a szakszervezet sajátos szerepére tekintettel – külön hangsúlyozza, nem kell feltétlenül belenyugodni abba, hogy a munkahelyét elvesztő munkavállaló egyszersmind a szakszervezet nyújtotta védelmet is elveszítse.* Még egy szakszervezeti kezdeményezésű programban sem helyes ugyanakkor olyan szolgáltatást tervezni, amely kizárólag a szervezet volt tagjainak a munkanélkülivé válása esetén felmerülő problémákat hivatott megoldani. Ha már egyszer van egy szolgáltatóiroda, amely alkalmas a munkanélküliek megsegítésére, akkor botorság lenne elutasítani valakit, amiért nem tagja a szakszervezetnek. Egy civil kezdeményezésnek egyébként nem is áll jól, ha holmi jogosultságokat firtat.

A szakszervezeti háttér igen fontos szerepet játszik az irodák létrehozásában és működtetésében. Olyan helyszíneket igyekeztünk választani, ahol a munkanélküliség az országosan sem csekély szintet meghaladóan jelentős, és erős LIGA szakszervezetek vannak, ahol tehát van min segíteni, és van, aki tud segíteni. Úgy láttuk ugyanis, hogy a szakszervezeti tevékenység során felhalmozott tudás és tapasztalat jól hasznosítható ezen a hagyományos szakszervezeti szerepen túlmutató területen is. Mindaz, ami az évek során a LIGA szervezetek mellett kialakult, azaz a munkahelyek megőrzéséért végzett jogi

* Nem olyan természetes ez a gondolat, mint amilyennek látszik. A LIGA szakszervezet számos vezetői és munkacsoport-ülést szánt annak tisztázására, hogy mennyiben egyeztethető össze a hagyományos szakszervezeti szerepvállalás a munkanélküliek ügyének felkarolásával. A munkavállalók és a munkanélküliek érdekei ugyanis több ponton ellentmondanak egymásnak (gondoljunk csak például a szolidaritási járulék mértékére; csökkentése a munkavállalók, emelése a munkanélküliek érdeke). A LIGA szakszervezet a kísérleti programban való kezdeményező részvételével világszerte ritka formációt valósít meg, e ponton is igazolva a róla kialakult képet: ez egy „alternatív” szakszervezet. Ugyanakkor természetesen egy még régebbi, a szakszervezetek hőskorában gyökerező hagyományra, az egyetemes szolidaritás elvére támaszkodik.

és szociális munka, mindez a munkahelyek elvesztése után is felhasználható. Ehhez megfelelő „személyzetet” – vagyis a majdani iroda munkatársait – és megfelelő irodahelyiséget kellett találni.

1993 tavaszán tehát a Közösen a Jövő Munkahelyeiért Alapítvány és a LIGA együttes finanszírozásával, a Munkaügyi Kutatóintézet és sok más szakértő közreműködésével három északkelet-magyarországi városban megnyitottuk szolgáltatóirodáinkat. Három város, három gyökeresen eltérő történet.

Munkanélküliek Gondozó Társaság

Az egyik városban akkortájt, amikor mi Budapesten a LIGA-központban és a Munkaügyi Kutatóintézetben a kísérleti szolgáltatóirodák létrehozásáról vitatkozunk, a helyi LIGA szervezetekből létrehozott területi szövetség két aktivistája egy még körvonalazatlan munkaközvetítő szolgáltatás megalakításán fáradozott. Elképzelésük alapját a nem sokkal korábban indított másodállású vállalkozásuk jelentette, amely mindenféle termék és szolgáltatás forgalmazásával foglalkozott, s oly széles spektrumban, hogy előbb-utóbb mind keresleti, mind kínálati oldalon kapcsolatba került a munkaerőpiaccal. Nem akarták azonban a munkaközvetítést üzleti szempontok szerint végezni, ezért felkeresték a helyi Munkanélküliek Egyesületét, és felajánlották együttműködésüket.

Nagyon hamar kiderült azonban, hogy a Munkanélküli Egyesület céljai nem egyeznek meg az övéikkel: az előbbi tevékenységében igen fontos szerepet játszottak a szervezetnek magának az érdekei; a munkaközvetítést, a munkanélküli érdekeinek esetleges képviselését ugyanis összekötötték a tagság létszámának, azaz a szervezet súlyának növelésével, ami nyilvánvalóan korlátozta a segítséget kérő munkakeresők körét. A két aktivista elhatározta tehát, hogy a LIGA égisze alatt önálló nonprofit szervezetet alapít, amely a városban és környékén élő munkanélküliek gondjait – szervezeti tagságtól és más jellemzőktől függetlenül – segíti megoldani. Szándékuk találkozott a mi kísérleti programra vonatkozó elgondolásunkkal, és oly előrehaladott állapotban volt immár a szervezés, hogy az általunk rendezett konzultációkon és némi honorárium-jellegű anyagi támogatáson kívül nem is igényeltek az induláshoz más segítséget. Ebben a városban a munkanélkülieknek szolgáltatást nyújtó iroda számára az önkormányzat biztosított helyiségeket a családsegítő központ épületében egyszersmind az irodák rezsiköltségeit is átvállalva. A szolgáltatást kilenc személy végezte, akik – mind LIGA-aktivisták – rendelkeztek főállással, tehát rendszeres, a megélhetést biztosító jövedelemre nem szorultak. Tevékenységük szervezeti kerete egy e célra alapított egyesület, amelynek mint jogi személynek lehetősége van a legkülönfélébb alapítványoktól, állami és egyéb szervektől támogatást megpályázni. Pályáztak is sikerrel, aminek következtében irodájukat számítógépekkel tudták felszerelni, azzal a céllal, hogy a jelentkező munkanélküliek és a befutó munkajánlatok nyilvántartása mellett később számítógépes tanfolyamok szervezésére is sor kerülhet.

Viszonylag rövid idő alatt rendszeres ügyfélforgalmat tudtak kialakítani, amelyek kezelésére sajátos rendszert dolgoztak ki. Az irodában az egyesület négy-öt tagja napi rendszerességgel, felváltva – ahogy munkahelyi kötelezettségei kinek-kinek megengedték – ügyeletet tartott. Az ügyeletben jelentkező klienssel folytatott beszélgetés alapján kiállított karton információit azonban már az egyesület két másik tagja (a kezdeményező két aktivista, akik egyben az egyesület vezetői is) használta, amennyiben megfelelő állás- vagy munka-ajánlathoz jutottak. A munkahelyek felkutatásával, a lehetséges munkaadókkal való kapcsolattartással, a munkahelyek nyilvántartásával kapcsolatos feladatokat ugyanis ez a két vezető tag látta el.

Az egyesület gyorsan integrálódott a város szociális intézményrendszerébe, elismert és szükségesnek tartott részévé vált a rászorulókat segíteni hivatott hálózatnak, s a családsegítő központ nem csak helyet, hanem szakmai segítséget (esetmegbeszélés, szupervízió, a szolgáltatást nyújtók képzése, ifjúsági klub közös működtetése) is kínált nekik.

A rendkívül kedvező körülmények ellenére, a Társaság által a munkanélküliek ellátására kialakított eljárás maga, vagyis az ügyfelek meghallgatása, a velük kapcsolatos ügyintézés, valamint az esetleges munkához juttatás szétválasztása számos konfliktus kiindulópontja lett. Azok az ügyfelek ugyanis, akik nincsenek megelégedve a munkaügyi központok által nyújtott segítséggel, sok esetben valamivel érzékenyebbek másoknál, esetleg problémáik súlyosabbak, helyzetük nehezebb. A civilszervezet szolgáltatóirodáját abban a reményben keresik fel, hogy ott olyan emberrel találkoznak majd, akit bizalmukba fogadhatnak, akivel anélkül, hogy idegenek behallgatnának, töviről-hegyire megbeszélhetik gondjaikat, s aki ezután megpróbál segíteni. Ehelyett a beszélgetés végén az ügyeletet ellátó munkatárs ennyit mondhat nekik: most menjen haza, s ha lesz magának állás, a munkatársunk majd meglátogatja, miként a többi jelöltet is, és kiválasztja önközül az állásra a legmegfelelőbbeket, akikkel felkeresi a munkaadót. Az ügyeletben dolgozó tagok természetesen hamar felszólaltak az ekképp kialakított rendszer ellen, s azzal az igénnyel léptek fel, hogy legyen számukra is hozzáférhető a meglehetősen kisszámú állások listája, s ők maguk közvetíthessék ki a megfelelőnek látszó jelentkezőket. Ebben a szándékukban mind a családsegítő, mind pedig a Budapestről szervezett kísérleti program szakértői támogatták őket, mondván, hogy a szociális segítő munka bizalmi tevékenység, két ember személyes kapcsolatára épül, nem szabad a gondozottakat a gondozó kezéből menet közben kivenni.

A szolgáltatás vezető munkatársainak ellenérve szerint nem csak a munkanélküli gondozása, hanem a munkaadókkal való kapcsolattartás is bizalmi munka. Akkor számíthatunk újabb és újabb állásajánlatokra (az esetek többségében alkalmi vagy időleges foglalkoztatásról van szó, tehát ugyanattól a munkaadótól értelemszerűen többször is lehet ajánlatokat várni), ha a vállalkozók, vállalati vezetők, egyéb foglalkoztatók lehetőleg minden alkalommal kifogástalan munkavállalót kaphatnak az egyesület közvetítése révén. Nem fog az egyesület állásajánlatokat kapni, ha megbízhatatlan, részeges, nem megfelelően képzett embereket közvetít ki. Ez esetben a vállalkozók nem találnak majd tényleges eltérést az egyesület és a munkaügyi kirendeltségek

között, amelyek amúgyis naponta bombázzák őket álláskeresőkkel. Ki kell tehát érdemelni a vállalkozók bizalmát, el kell érni, hogy először az egyesületet keressék meg, ha munkaerőre van szükségük, s ennek az a módja, hogy egységes szempontok szerint, a munkaadói igényeket jól ismerve, még a kiközvetítés előtt az egyesületben történjen meg a jelentkezők kiválasztása.

A vázolt szakmai ellentét egyben személyes konfliktusokat is jelentett, hiszen az egyesület tagjainak egy része (többsége) meg akarta változtatni a működési szabályt, amelyhez azonban a vezetőség ragaszkodott. A megoldáshoz vezető kompromisszumok útjára végül is a következő kérdés terelte a vitát: *kinek az érdekeit kell képviselnie a munkanélkülieket gondozó egyesületnek, amelyet egy szakszervezet alapított, és tagjai is mind a szakszervezet aktivistái – az álláskeresőét vagy a munkaadóét?*

Munkanélküliek Szolgáltató Irodája

A második helyszínül az ország egyik úgynevezett szocialista városa kínálkozott, ahol hatalmas iparvállalatok sora hullott szét az elmúlt években, s egyéb megélhetés híján – mezőgazdasági termelésre kevésbé alkalmas a terület – rövid idő alatt igen nagy, mellesleg jól képzett munkanélküli tömeg gyűlt fel. Súlyosbítja a helyzetet, hogy a környező falvak lakossága is már évtizedek óta az iparváros által nyújtott munkalehetőségekkel élt; az ipar összeomlása tehát egy viszonylag nagy, összefüggő régió lakosságának jelentős részét tette munkanélkülivé. A városban erős LIGA szervezetek működtek, amelyek jelentékeny veszteségeket könyvelhettek el tagságukat illetően a vállalat-felszámolások során. Nagy várakozásokkal kezdtünk a szolgáltatóiroda szervezésébe, nem csak a lelkes és örömmel segédkező LIGA-aktivisták láttán, hanem azért is, mert tudtuk, hogy a városban hosszabb ideje sikerrel tevékenykedik egy tekintélyes Munkanélküli Egyesület, amely már kisebb munkahelyteremtési akciókkal is próbálkozott. Azt reméltük, hogy a két szervezet együttműködése különösen jó eredményeket hozhat, hiszen a Munkanélküli Egyesület munkaközvetítésben szerzett gyakorlata és a LIGA szervezetek érdekvédelmi tapasztalata a helyben rendelkezésre álló szakértői háttérrel, valamint a LIGA-aktivisták vállalatokon belüli kapcsolatrendszere megfelelő alapot teremthet egy érdekvédő, jogsegély-nyújtó, munkaközvetítő szolgáltatás létrehozásához.

Az irodában a Munkanélküli Egyesület már dolgozó két embere mellé mi is két munkanélküli LIGA-aktivistát terveztünk állítani.

Reményeink azonban nem váltak be. Először csak a tárgyi feltételek biztosítása ütközött akadályba: a városi önkormányzat, noha ígérte, vonakodott megfelelő helyiséget és közhasznú foglalkoztatás formájában anyagi támogatást adni. Később feszültségek támadtak a Munkanélküli Egyesület és a LIGA helyi szervezői között, aminek következtében többhavi huzavona után fel kellett adnunk az együttműködés gondolatát. A hosszadalmas szervezés, vitatkozás, a csak nem jelentkező eredmények nem segítették elő, hogy elnyerjük az önkormányzat és a munkaügyi központ vezetőinek jóindulatát, pedig tevékeny közreműködésükre nagyon nagy szükség lett volna. Végül

került irodahelyiség is, sőt, öt hónapra megteremtődtek a két irodai munkatárs közhasznú foglalkoztatás keretében való alkalmazásának feltételei is, a szolgáltatóiroda mégis sikertelen maradt, s hamarosan bezártuk.

Utólag megállapítható, hogy a kísérlet kudarcában több tényező is szerepet játszott. Egy olyan programról van szó, amely a helyi szereplők aktív együttműködésére épít. Ebben a városban a LIGA-aktivisták tőlünk, budapesti szakértőktől várták nem csak az iroda létrehozásának ötletét magát, hanem a szervezőmunka részleteinek kivitelezését, a konfliktusok elsimítását is. Így személyesen mi tárgyaltunk a polgármesterrel, a Munkanélküli Egyesület vezetőivel, mi néztük meg az irodahelyiségeket stb. A városi vezetők nem tartották a dolgot túlságosan fontosnak – ma már úgy látszik: némi joggal nem vették a LIGA-kezdeményezést nagyon komolyan –, s noha nem zárkóztak el, a tárgyalások igen lassan, akadozva mentek. A munkaügyi kirendeltség vezetői nemigen látták be, mi többletet nyújthat az ő tevékenységükhöz képest az éppen hogy csak vegetáló szolgáltatás. A Munkanélküli Egyesület konkurenciát és nem segítséget látott kezdeményezésünkben, s csak annyit értettek meg makacs közeledési szándékunkból, hogy van valami pénzünk, így hát megpróbálták legalább egy állást „leakasztani” rólunk. Amikor ennek lehetetlensége nyilvánvalóvá vált a számukra, akkor szakadt meg a kapcsolat. Maguk a LIGA-tagok, akik a programban mint szervezők vettek részt, leginkább a két munkanélküli társuknak biztosított állást tartották szem előtt. Néhány hónapig állt ugyan az iroda, s a két munkatárs nap mint nap bejárt dolgozni, az ügyfelekkel kapcsolatos problémákról, megoldásokról, kétélyekről azonban alig lehetett hallani. Mindent összevéve az eredeti cél – érdekvédelem, munkaközvetítés, „nyüzsgés” a városi közéletben a munkanélküliség ellen – végső soron elsikkadt. *Nagy tévedés volt egyenlőségjelet tenni a mi kezdeményezésünk (azaz a kísérleti program kidolgozása) és a civil kezdeményezés (vagyis a helyi erők célzott összefogása) közé.*

Munkanélküliek Információs és Érdekvédelmi Szolgáltató Irodája

A harmadik várost az előző kettőnél is reménytelenebb munkanélküliség sújtja. A régiót főként mezőgazdasági tevékenység jellemzi, de a város maga jelentős, ha nem is korszerű iparosodást élt meg az „összeomlást” megelőző húsz évben. Ma alig vannak ipari munkahelyek, a mezőgazdaságot szétzilálták a kárpótlási földosztások és az aszályos évek.

Az egyik fővárosi központból leválni szándékozó leányvállalat ügyében megerősödött LIGA-szervezet állt tervünk mögé, s hamarosan létrejött a megegyezés a polgármesterrel a felállítandó irodáról. Ebben a városban sem a munkaügyi kirendeltség, sem az önkormányzat, sem a legkülönbébb pártok – amelyeknek helyet kellett szorítaniuk az iroda számára – nem tápláltak kétségeket a tervezett szolgáltatás szükségességét illetően.

A két fiatalember, akik a szolgáltatóiroda munkatársai lettek, igen gyorsan hangot talált a lehetséges partnerekkel. A polgármester személyesen járt el, hogy telefonvonalat kapjanak, s az irodabérlet- és rezsiköltségeket, ha ide-

iglenesen is, az önkormányzat fedezte. A megyei munkaügyi központ hozzájárult, hogy egyikük közhasznú foglalkoztatottként lássa el feladatát; bérét az önkormányzat és a munkaügyi központ közösen állta (másikukat a kísérleti program költségvetéséből fizettük). Eleinte – mintegy kiképzésként – lehetőséget kaptak arra, hogy a munkaügyi kirendeltségen megfigyelőként részt vegyenek az ügyfélfogadásokon, és ezt követően is rendszeres tanácsadásban részesültek, igényeik szerint.

A város munka- és szociális ügyekkel foglalkozó vezetői hamar felismerték, hogy a szolgáltatóiroda – már kapacitásánál fogva is – nem konkurenciát, illetéktelen beavatkozást, hanem segítséget jelent a számukra. Az irodát felkereső panaszost ugyanis részletesen felvilágosítják arról, hogy ezután melyik hivatalhoz, s azon belül is mikor és kihez kell fordulnia, segítenek megírni a kérvényeit, szükség esetén elkísérik az ügyintézőhöz is. Ha nagy ritkán állást vagy alkalmi munkát tudnak ajánlani, az általános munkánság közepe ez is inkább haszon a munkaügyi kirendeltségnek – egy kérelmezővel kevesebb –, semmint kár.

A mostoha körülmények (rossz területi-gazdasági adottságok, leépülő ipar, szegénység, magas munkanélküliségi ráta stb.) ellenére úgy tűnik, sikerült egy jól működő, a városban közmegebecsülésnek örvendő szolgáltatóirodát létrehozni. Munkatársai elég hamar megtanulták a munkanélküliséggel kapcsolatos jogi és adminisztrációs eljárások módját. Az eredeti elképzeléseinkkel szemben azonban a LIGA helyi szervezeteinek segítő együttműködéséről – az egy jogásztól eltekintve – nincsenek híreink. Az a „reklámhatás”, amit az iroda hasznaként a LIGA szakszervezetek esetleg elkönnyvelhetnek maguknak, egyelőre nem látszik visszatérülni egy komolyabb, nagyobb (néhány város politikai erőit is felvonultató) együttműködés megalapozásában.

A szolgáltatóiroda megnyitása után mindenestre hamarosan igazolódott az a feltevésünk, hogy őket többnyire a nagyon nehéz helyzetben levő álláskeresők, vagy azok fogják felkeresni, akiknek az elbocsátásukkal vagy a munkanélküli státuszukkal kapcsolatban jogi problémáik vannak. Nem egy esetben sikerült egyezséget létrehozniuk az állását nem teljesen jogszerű körülmények között elvesztett munkanélküli és volt alkalmazója között, egyszerűen úgy, hogy személyesen tárgyaltak a munkaadóval. Ezáltal a hivatalos ügyintézésnél sokkal gyorsabban és természetesen perköltség nélkül jöttek létre a megállapodások, amelyek következtében a munkanélküli hozzájuthatott jogos végkielégítéséhez, a felmondási időre járó béréhez.

Tipikusnak mondható feladatuk volt, amikor a hozzájuk forduló munkanélküli ügyét a hatóságoknál kellett elrendezni. Ilyen pl. a szociális segítség megítélésének elbírálása (közben kellett járni az önkormányzatnál, hogy mi mindent vegyenek figyelembe a döntéshozatalkor, vagy ki kellett okosítani az ügyfelet, hogy miképp lehet a tényeket a kérvényben „kedvezően” csoportosítani). Az átképzések kapcsán is adódott feladata az irodának. „Lobbizni” próbáltak a megyében, hogy minél több kihelyezett tanfolyam indulhasson a városukban, hiszen onnan, s kiváltképp a környező kistelepülésekből nem könnyű bejárni a megyeszékhelyre tanulni.

Egy ízben a szolgáltatóiroda munkatársainak közbenjárására volt szükség, hogy a helyi polgármesteri hivatal eljárjon egy vállalkozóval szemben, aki

szőrén-szálán eltűnt, és több dolgozó járandóságának kifizetéséről, valamint a felmondással kapcsolatos munkáltatói papírokról egyáltalán nem gondoskodott. A hónapok óta fizetség nélkül maradt dolgozók ily módon a munkanélküliként való nyilvántartásba vételükről sem tudtak intézkedni.

Az iroda egyéves működésének tapasztalatait összegezve megállapíthatjuk, hogy a szolgáltatás jelentékeny segítség a hozzá forduló munkanélkülieknek. Az iroda működése, reményeink szerint, idővel azzal az eredménnyel is járhat, hogy a munkáltatók nagyobb gondot fordítanak a dolgozókat védő jogszabályok betartására, miközben a hivatalos munkaügyi szolgáltatások munkatársai továbbra is kiegészítő-ellensúlyozó partnerként fogják e szolgáltatást számotartani. A munkavállalói (és állampolgári) jogok ugyanis nyilván csak akkor élnek, ha van, aki ismeri őket, és kivereszi az érvényesülésüket. Ebben a városban, és gondolhatjuk, hogy szerte az országban, az emberek ma nem ismerik munkavállalói jogaikat. A „Munkanélküliek Információs és Érdekvédelmi Szolgáltató Irodája” – amellet, hogy néha-néha álláshoz juttatja a szerencsésebbeket – elsősorban a munkavállalókat és a munkanélkülieket érintő jogok és lehetőségek megismertetésében és érvényesítésében tesz nagy szolgálatokat.

Tanulságok, folytatás

A munkanélküliség – mint köztudott –, noha országos gazdasági-társadalmi folyamatok eredménye, mégis helyi és egyben személyes problémaként merül fel. S noha van, s kell is országos hálózat – a munkaügyi központok és kirendeltségeik –, amely a munkanélküliek hivatalos ügyeit intézi, legyenek munkatársai bármilyen lelkiismeretesek és körültekintők, mégis szükség van olyan polgári, vagyis nem-hivatalos (de azért legalább kvázi-hivatásos) segítőkre, gondozókra, akiket a legkülönbözőbb sajátos problémákkal küszködő rászoruló megkereshet.

Közhely, hogy a munkanélküliek egy részének nem csak munkája nincs, nem csak súlyos és egyre súlyosabb megélhetési problémákkal kell szembenéznie, hanem egyben a társadalom és a család perifériájára szorulnak. Ha korábban eligazodtak is a legszükségesebb hivatalos eljárások között (szociális, egészségügyi, tanulási, tanítási ügyek), mostanra elveszítették magabiztosságukat és „terepismeretüket”. Amíg állásban voltak, észre sem kellett venniük, milyen ellátó-szolgáltató rendszerek veszik körül őket. Társadalom- és egészségbiztosításra, nyugdíjra, nyaralásra való jogosultságuk, hitelképességük evidens volt, nem kellett bizonyítaniuk, kérvényezniük. Most mindezekről papírokat kell szerezni, a munkaügyi központban derül ki, ha szabálytalan az elbocsátó-irat, azért vissza kell menni a volt munkaadóhoz, ahol esetleg nem sikerül világosan elmagyarázni, hogy mire is volna szükség, hiszen az emberek többnyire nem ismerik kimerítően a jogaikat és a szükséges szakkifejezéseket. Ha valakinek nincs érvényes társadalombiztosítása, az orvosnál derül ki, hogy csak alapellátásra jogosult (talán azt sem tudja, mi a nem-alapellátás). Ha egy munkanélküli állást keres, szükségképpen sorozatos elutasításban részesül: ezt senkinek nem könnyű feldolgoznia. A

munkanélküliek nyomasztó körülményeit tovább súlyosbítja, ha szociálisan amúgy is hátrányos helyzetben vannak; ha kicsi vagy tanuló gyerekeik vannak, ha idős vagy beteg hozzátartozóról kell gondoskodniuk, ha alkoholt- vagy más szenvedélybetegség pusztít a családban, ha alacsony iskolázottságúak, ha már munkanélkülivé válásuk előtt szegények voltak, esetleg hiteltartozásaik vannak, ha az ország különösen szegény vidékein élnek, ha cigányok vagy más, a szigorodó feltételek között egyre nehezebben beilleszkedő társadalmi csoport tagjai.

A munkanélküliséggel kapcsolatos gondok enyhítésére szerintünk a helyi erők mind szélesebb összefogására volna szükség. Úgy gondoltuk, akkor lesznek sikeresek a kísérleti munkanélküli-szolgáltató irodák, ha ehhez meg lehet nyerni a kiszemelt városokban működő önkormányzatok, munkaügyi kirendeltségek, társadalmi szervezetek – köztük a programban résztvevő LIGA szakszervezet helyi szervezetei – együttműködését, és ha természetesen mindez a munkanélküliségtől érintett polgárok saját tevékenységére épül.

A különböző adottságú városokban, eltérő szervezeti konstrukcióban működő kísérleti szolgáltató irodák – a kudarcba fulladt próbálkozástól eltekintve – tulajdonképpen igazolták a program indításakor felvázolt elképzeléseinket. Valóban volt igény a munkanélküliek tág értelemben vett szociális problémáinak megoldására vállalkozó, nem adminisztratív-hatósági jellegű szolgáltatásra, s az irodák munkatársai – többnyire – meg is feleltek e várakozásnak. Az irodák tevékenysége azonban némileg eltért az eredetileg elképzelttől. Noha mindenhol próbálkoztak álláskeresővel és közvetítéssel, az adott munkaerőpiaci helyzet mellett ez csak szerény eredményeket hozhatott. Irodáink eltérő mértékben foglalkoztak egyéni érdekvédelemmel, s ilyen irányú munkájuk során inkább a munkáltatókkal szemben kellett ügyfeleiket képviselniük, míg a hatóságoknál (önkormányzatok, munkaügyi központok) viszonylag kevés esetben jártak. Az irodák hasznát azonban nem lehet csak a sikeres állásközvetítések, képzések, elsimított vitás ügyek számával mérni, mert a munkanélkülieknek az is segítséget jelentett, hogy a munkatársak problémáikat meghallgatták, tanácsokkal látták el őket, segítettek a nyomtatványok kitöltésében – és egyáltalán, hogy nehéz helyzetüket megértő, támogató légkörrel találkozhattak.

A szolgáltató irodákban folyó „szociális” gondozó munka, amely nagyon hasonló a „job club”-ok profiljához, nem volt hangsúlyos eleme kezdeti elképzeléseinknek. A betérő ügyfelek igénye és az irodák munkatársainak fogékonysága együttesen alakította ki a tevékenység jellegét, s ezen belül a – szakmai szttenderdeknek egyébként nem mindig megfelelő – szociális gondozás is elengedhetetlennek bizonyult.

Bennünket meglepett, hogy az irodákat nem vették igénybe a helyi szakszervezetek munkahelyi konfliktusok (pl. tömeges létszámleépítések) során. Ennek egyik oka lehetett, hogy a szükséges jogi, eljárási segítséghez a szakszervezetek egyébként is hozzájutnak. A törvényi lehetőségeknél sokkal jobb feltételeket pedig gyenge alkuhelyzetük miatt egyébként sem lennének képesek elérni. Ugyanakkor az irodák munkatársainak felkészültsége és szakértői háttérük korlátozott volta miatt semmi nem valósulhatott meg az eredetileg megfogalmazott olyan nagyratörő terveinkből, mint a helyi gazdaság-

fejlesztésben-munkahelyteremtésben való részvétel, a privatizáció dolgozói kezdeményezésű munkahely-mentő módjainak alkalmazása stb. Sőt, a megyei Munkaügyi Tanácsokkal is csak egy-két esetben sikerült a szolgáltatói irodáknak jó együttműködést kialakítaniuk.

A célkitűzéseinknek megfelelő széles helyi összefogás lassan azért körvonalazódik: a szolgáltató irodák anyagi forrásainak megteremtésében, munkájuk elismertetésében az önkormányzatok, városi szakszervezetek jelentékeny szerepet játszottak. De kudarcuk is jórészt a „civil társadalomra”, annak gyengeségeire vezethetőek vissza: a helyi egyesületek, szakszervezetek nem bizonyultak elég erősnek, céltudatosnak a szolgáltató irodák támogatásában, és ugyanakkor működésük felett sem gyakoroltak megfelelő kontrollt.

A kísérleti program első éve után a három iroda három különböző kérdés-csoportra irányította figyelmünket. Nem véletlenül, hiszen a három helyszínen eltérő feltételek között működött a szolgáltatás.

A „Munkanélkülieket Gondozó Társaság” kapcsán felmerült problémák – már csak a munkatársak létszámánál fogva is – a szolgáltató szervezet belső demokratizmus, a felelősségmegosztás körül csoportosulnak: van-e a gondozónak joga önállóan dönteni és eljárni a gondozott ügyében? Mi a különbség a Társaság közös ellenőrző tevékenysége (esetmegbeszélések, szupervízió) és a munkahelyi alá-fölrendeltség között? A „Munkanélküliek Szolgáltató Irodája” viszont, azaz a második városban alapított iroda, épp ellenkező eredetű gondok miatt szűnt meg. Itt a munkatársak nem érezték rá, hogy a program sikere csak önállóságukra, kezdeményező-készségükre, felelősségvállalásukra épülhet.

Az egész program talán legnehezebb problémája, vagyis hogy a munkatársaink minden erőfeszítése ellenére is szinte lehetetlen lényeges javulást előidézni a munkanélküliek jelentős részének helyzetében, a „Munkanélküliek Információs és Érdekvédelmi Szolgáltató Irodája” működése kapcsán éleződött ki. Persze nagy szükség van az irodákra: hosszabb távon, mint volt már szó róla, igen nagy hasznot hoznak a munkával és a munkátlansággal kapcsolatos érdekek és jogok ismertetésében és érvényesítésében. Ehhez az eredményhez azonban reménytelen „ügyek” sorozatán át vezet az út.

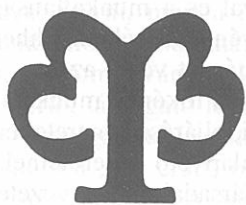
Ahogy már eleinte sejtettük, egy-egy iroda sikere főként a munkatársak kiválasztásán, megfelelő felkészítésén múlik. A jogi, eljárási ismeretek túl kulcsfontosságúnak bizonyult a szociális gondozás alapvető ismereteinek oktatása, a megfelelő készség, attitűd kialakítása. Társadalmi szervezetekre, részben önkéntes munkára épülő szolgáltatásoknál a „laikusok” felkészítése látszik talán a legfontosabb szakmai feladatnak. Végül is menet közben – némileg függetlenül a Munkaügyi Kutatóintézet és a LIGA szervezeti kereteitől – alakult ki az a szakmai háttér, amely immár a kísérleti irodáknál szélesebb körben is képes a hasonló törekvések támogatására, összefogására. E laza szakértői csoport tagjai között van munkajogász, szociális munkás, és segítségünkre volt a SZETA több munkatársa is, akik egyebek között e munka során gyűjtött tapasztalatainkat is felhasználva alakították ki saját – sajnos, igen rövidéletű, ám fennállása alatt rendkívül sikeres – budapesti álláskereső szolgáltatásukat.

Az alapítványi támogatás időszakának lejártával természetesen nem akar-

juk megszüntetni a kísérleti irodák működését, sőt, újabb területeken kívánunk szolgáltatásokat létrehozni. A LIGA egyik megyei szervezetével közösen, 1994 januárjában egy nyugat-magyarországi városban megnyitott irodánk máris jelentős eredményeket mutat fel. A városi munkaügyi kirendeltség – felismerve a szolgáltatás várható hasznát – néhány nap alatt engedélyezte az iroda munkatársnője számára, hogy közhasznú foglalkoztatottként dolgozhasson. A területi LIGA szervezet helyiséget adott, a MATÁV – az önkormányzat biztatására – telefonvonalat biztosított. A városi tévé és a megyei újság riportokban ismertette a szolgáltatást. Havonta ülésezik a városi „szociális kerekasztal”, amely már az iroda fennállásának első hónapjában meghívta szolgáltató-irodánk munkatársnőjét, aki azóta is rendszeres résztvevője a kerekasztal munkájának. Az iroda híre gyorsan terjed: igen sok ügyfél keresi fel, többnyire szociális, adminisztratív, munkajogi ügyekben. Az iroda munkatársnője számíthat a városi LIGA szervezet jogászánaak ingyenes segítségére is.

A program anyagi feltételeinek biztosításában a helyi szereplők (önkormányzat, szakszervezet, munkaügyi kirendeltség) többnyire részt vesznek, s különféle alapítványok révén igyekeznek külső támogatáshoz is jutni. A program további működését, illetve kiterjesztését részben biztosította a PHARE-DEMOCRACY program keretében a LIGA által elnyert újabb egyéves támogatás.

Hosszabb távra a program finanszírozása mégsem megnyugtató; a szűkös helyi erőforrások még a szereplők példás összefogása esetén sem elegendők, tehát folyamatosan további külső támogatókat, együttműködő partnereket kell megnyernünk a munkanélküliség helyi „kezelésében” hasznosnak bizonyult szolgáltató-irodák fennmaradása érdekében.

**A BABILON Nyelvstúdió
ANGOL és NÉMET
nyelvtanfolyamokat indít
heti 4x3 és 3x3 órában
Pesten és Budán**

**Szintfelmérés németből hétfőnként,
angolból szerdánként 14–17 között.**

**1067 Budapest, Teréz krt. 41.
(A Béke Szálló mellett.)
Telefon: 132-4974, 135-3825**